

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Düreyd, *Cemheretü'l-luğa* (nşr. Fr. Krenkow v.dğr.), Haydarâbâd 1344, I, 263-264; *Kâmus Tercümesi*, III, 245-249; Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, *el-Eyyâm ve'l-leyâlî ve's-şühûr* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Kahire 1400/1980, s. 42, 49-51; Mes'ûdî, *Mürücû'z-zehab* (Abdülhamîd), II, 204-208; Bîrûnî, *el-Âsârü'l-bâkıye 'ani'l-krûni'l-hâliye* (nşr. C. E. Sachau), Leipzig 1923, s. 60-63, 68-69, 325; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, I, 157-159; Kalkaşendî, *Sub-ğu'l-a'sâ* (Şemseddin), II, 401, 405-407; Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, *Bulûğu'l-ereb* (nşr. M. Behcet el-Eserî), Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye), III, 76-80; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, VIII, 454-462; Enis Ferîha, *Esmâ'ü'l-eşhur ve'l-aded ve'l-eyyâm ve tefsîru me'ânihâ*, Trablus 1988, s. 64-66; Ahmad Hassan al-Zayat, "The Month of Rabi al Awal in the Life of the Prophet", *ME*, XXXII (1961), s. 1-4; Seyyid Abdülhâlik en-Nakvî, "Tahkîku esâmî's-şühûri'l-'Arabiyye ve eyyâmî'l-üsbû", *Se-kâfetü'l-Hind*, XIII/4, New Delhi 1962, s. 15-16; Muhammed Hamîdullah, "Hicri Takvim ve Tarihi Arkaplanı" (trc. Kasım Şulul), *Üç İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX/9 (2000), s. 671-685; Pakalın, III, 17-18; M. Plessner, "Rabi", *EP* (İng.), VIII, 350.

HACI MEHMET GÜNAY

RECÂ
(الرجاء)

Kulun

Allah'ın rahmetine güvenerek
ümit içinde olması
anlamında tasavvuf terimi.

Sözlükte "ümit, emel, beklenti, istek" gibi anlamlara gelen *recâ* kelimesi tasavvufta "kulun ilâhî rahmetin genişliğine bakması, rabbinin lutfunu kendine yakın hissetmesi, sonucun iyi olacağını düşünüp sevinmesi, celâli cemal gözüyle görmesi" şeklinde tanımlanmıştır (Kuşeyrî, s. 318). Kur'an'da Allah'ın rahmetini ümit etme *recâ* kökünden türeyen fiillerle ifade edilmiştir (el-Bakara 2/218; el-İsrâ 17/57). Allah'a kavuşmayı ümit edip buna göre hazırlık yapanlar övülmüş, Allah'a kavuşmayı ummayıp kötülükte devam edenler yerilmiştir (Yûnus 10/7, 11, 15; el-Kehf 18/110; el-Ankebût 29/5). *Recâ* hadislerde de Kur'an'daki anlamıyla kullanılmıştır. Hz. Peygamber'in, "Allahım! Rahmetini ümit ediyorum" diye dua ettiği (Ebû Dâvûd, "Edeb", 101), can çekişen biri hakkında, "Allah ona umduğunu verir, korktuğundan emin kılar" dediği rivayet edilmektedir (Tirmizî, "Cenâ'iz", 11; İbn Mâce, "Zühd", 31).

Recânın rehbet, rağbet, muhabbet, temenni, emn, havf, yeis gibi dinî ve tasavvufî kavramlarla ilişkisi vardır. Sûfiler genellikle *recâ* ve havfî hal olarak kabul etmişlerdir. Nitekim ilk sûfî müelliflerden Serrâc bu iki kavramı eserinin haller kısmında anlatmıştır (el-Lüma', s. 91). Ebû

Tâlib el-Mekkî ise *recâyî tasavvufî* makamlar arasında saymıştır. Gazzâlî'ye göre *recâ sülûk* ehlinin makamı, tâliplerin halidir. Tasavvuf yolunun bir menziliinde bulunan bir sûfiye göre hal olan *recâ* başka bir menziliinde bulunana göre makam olabilir (*İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*, IV, 138). Havf ve *recâ* biri diğerini gerektiren iki mânevî haldir, aralarında zıtlık yoktur. Havfin zıddı Allah'ın mekrinden ve azabından emin olma, recânın zıddı ümit kesme (yeis) halidir. Her mümin havf ve *recâ* halini yaşayabilir. Kur'an okuyan bir kimsenin azap âyetleri gelince korkması havf, rahmet âyetleri gelince ümitlenmesi *recâ* halidir. Bazı sâliklerde *recâ*, bazılarında havf hali baskın olabilir. Meselâ Hasan-ı Basrî'de korku ve hüzün, Yahyâ b. Muâz'da *recâ* baskındı. Dua ve niyazlarında hep Allah'ın rahmetinden ve affının genişliğinden bahsettiği için Ferîdüddin Attâr, Yahyâ b. Muâz'ı "recâ halinin Kâbe'si" diye niteler (*Tezkiretü'l-evliyâ*, s. 386).

Sûfiler *recânın* çeşitli şekillerinden bahsetmişlerdir. Güzel iş yapan kişinin Allah'tan sevap beklemesi, yaptıklarından pişman olan günahkârın affedileceğini ümit etmesi *recânın* makbul iki şeklidir. Kötülük yapmaya devam eden bir kişinin Allah'tan af beklemesi ise sahte bir *recâdır* (Kuşeyrî, s. 318). *Recâ* hali kulun Allah hakkında hüsnuzan sahibi olmasıyla da ilgilidir. Bir hadiste, "Allah kulunun zannı üzeredir" buyurulmuştur (bk. Buhârî, "Tevhîd", 15; Müslim, "Tevbe", 1). Kul rabbini rahmet, kerem ve af sahibi olarak tasavvur ederse Allah bu zannına göre tecelli ve muamele eder. "Rahmetim gazabımı geçmiştir" sözü de (Buhârî, "Tevhîd", 55; Müslim, "Tevbe", 14) daha fazla ümitli olmayı gerektirir.

Havf ve *recâ* hallerini bir kuşun iki kanadına benzeten sûfiler biri olmadan diğerinin işe yaramayacağını (Serrâc, s. 91; Kuşeyrî, s. 319; Gazzâlî, IV, 138), kulun bu iki hal arasında (beyne'l-havf ve'r-recâ) bulunması gerektiğini belirtmişlerdir. Bazıları havf, bazıları *recâ* halinin daha üstün olduğunu söylerse de Gazzâlî böyle bir düşünceyi anlamsız bulur. Ona göre bu iki halin üstünlüğü içinde bulunulan duruma göre değişir. Aç için ekmek, susuz için su daha gerekli olduğu gibi günahkâr için korku, takvâ sahibi için *recâ* daha iyi olabilir. Havf ve *recâ* müminlerin mânevî hastalıklarını tedavide kullanılan iki ilaçtır, hangisinin kullanılacağını hastanın durumu belirler. Bununla beraber kaynağı muhabbet ve rahmet olan *recâ* esasî üzerine kulluk etmek korku esasına göre kulluk etmek-

ten daha üstündür (Gazzâlî, IV, 142).

Recâ halinin bir tahlilini yapan Gazzâlî'ye göre ilim, hal, amel *recânın* üç temelidir. Önce bilgi lâzımdır, hal bilginin neticesidir. Kişiyi amele ve faaliyete hal sevkeder. Havf kişinin gelecekle ilgili olumsuz beklentilerinin kalpte meydana getirdiği üzüntü, *recâ* olumlu beklentilerden kalpte hâsıl olan hazdır. Bir şeyin *recâ* olması için o şeyin gerçekleşebilmesinin birtakım sebepleri bulunmalı, gerçekleşme ihtimali de fazla olmalıdır. Bu sebepler Kur'an ve hadislerdeki haberler, vaadler ve müjdelere düşünülerek ulaşılan bazı hususlar olabilir. Böyle sebepler yoksa veya zayıfsa ümide kapılmak bir avuntudan başka bir şey değildir. Sebeplerin varlığı da yokluğu da bilinmiyorsa onunla ilgili beklentiler temenni adını alır. Allah iman eden, hicret eden ve Allah yolunda cihad yapan müminlerden bahsettikten sonra, "İşte Allah'ın rahmetini umanlar bunlardır" buyurmaktadır (el-Bakara 2/218). Bu âyet ve hadisler havf ve *recânın* teşebbüse ve faaliyete geçmenin sebebi olduğunu göstermektedir. Ümitsizlik ve güven hali teşebbüsü engeller. Gazzâlî, *recâ* ve havf sahibi mümini her türlü önlemi aldıktan sonra toprağa tohum atıp ürün vermesini bekleyen çiftçiye, temenni ve avuntu sahiplerini de çorak araziden ürün bekleyen akılsız kişilere benzetir. Havfin kötülüklerden pişman olan günahkâr kulun hali, *recânın* amel ve ibadetine bağlı müminin hali olduğunu, müminde her iki halin de mutlaka bulunması gerektiğini söyler. Havf ve *recâ* hallerinin değişken hisler olduğuna dikkat çeken Gazzâlî zaman ve şartlara bağlı olarak biri yükselişe geçerken diğerinin aşağıya indiğini, bazan da bunun aksinin gerçekleştiğini, korku ile ümit arası ifadesinin bu iki nokta arasında gidip gelmek anlamına geldiğini belirtmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Serrâc, *el-Lüma'*, s. 91; Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, s. 98, 106; Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kütü'l-kulûb*, Kahire 1961, V, 225, 432; Kuşeyrî, *er-Risâle* (nşr. Abdülhalîm Mahmûd), Kahire 1966, s. 317-319; Gazzâlî, *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*, Kahire 1358/1939, IV, 138-164; Ebû Mansûr el-Abbâdî, *Sûfînâme* (nşr. Gulâm Hüseyin Yûsufî), Tahrân 1347, s. 67-71; Ferîdüddin Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1991, s. 386; Sühreverdî, *'Avârifü'l-ma'ârif*, Beyrut 1966, s. 498; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhât*, II, 244; IV, 98; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Medâricü's-sâlikîn*, Kahire 1403/1983, II, 36-57; İsmâil Rusûhî Ankaravî, *Minhâcü'l-fukarâ*, Bulak 1256/1840, s. 156.

SÜLEYMAN ULUDAĞ